

فقر شهری

مؤلفین:

علیرضا زنگنه

شهرام سعیدی خانه خدایی

دکتر سهیلا رشادت (عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه)

مرکز تحقیقات توسعه اجتماعی و ارتقاء سلامت دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی کرمانشاه
قطب علمی پزشکی جامعه نگر

انتشارات دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه

بهار ۱۳۹۵

سرشناسه: زنگنه، علیرضا، ۱۳۶۲-

عنوان و نام پدیدآور: فقر شهری/مولفین: علیرضا زنگنه، شهرام سعیدی خانه خدایی، سهیلا رشادت.
مشخصات نشر: کرمانشاه: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان کرمانشاه، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ح: ۱۴۶ص: جدول، نمودار

شابک: ۲-۸-۹۴۱۱۳-۹۷۸-۶۰۰

وضعیت فهرستویی: فیا

موضوع: ه

موضوع: نری ش ی

موضوع: ش ی

موضوع: سیاست شهری

شناسه افزوده: سعید خانه خدایی-شهرام، ۱۳۶۲-

شناسه افزوده: رشادت

شناسه افزوده: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان کرمانشاه

رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۷۹/ف/۷۷۹

رده بندی دیویی: ۳۳۹/۴۶

شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۶۴۷۸۴

انتشارات دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه

فقر شهری (Urban Poverty)

مولفین: علیرضا زنگنه-شهرام سعیدی خانه خدایی-دکتر سهیلا رشادت

ناشر: انتشارات دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

بهاء: ۱۵۰۰۰۰ ریال

سال چاپ: ۱۳۹۵

لایتنوگرافی، چاپ و صحافی: نشر سارینا پژوه

شابک: ۲-۸-۹۴۱۱۳-۹۷۸-۶۰۰

رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۷۹/ف/۷۷۹ HC

شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۶۴۷۸۴

تارنما: <http://www.publications.kums.ac.ir>

فهرست

صفحه

عنوان

پیشگفتار

بخش اول: مکتب‌ها و نظریه‌های فقر شهری

فصل اول: فقر

۳	مقدمه
۷	۱-۱- فقر
۹	۲-۱- تعریف فقر از دیدگاه پژوهشگران
۹	فقر مطلق و فقر نسبی
۱۱	فقر درآمدی و فقر قابلیت
۱۲	فقر انسانی
۱۳	فقر دسترسی
۱۳	فرهنگ فقر
۱۵	فقر ذهنی
۱۵	صنعت فقر
۱۶	فقر اولیه و فقر ثانویه
۱۷	چرخه فقر
۱۸	۳-۱- مفهوم خط فقر

۱۸	تعریف خط فقر و معیارهای آن
۱۹	خط فقر مطلق
۲۰	خط فقر نسبی
۲۰	۴-۱- ابزارهای سنجش فقر
۲۱	روش نیازهای اساسی
۲۱	روش نسبت غذا
۲۱	روش درصد از میان
۲۲	روش صدک
۲۲	شاخص نسبت افراد سه بر
۲۲	شاخص نسبت شکاف درآمدی
۲۳	شاخص فقر آماری تیا سن
۲۵	شاخص تاکایاما
۲۶	شاخص فقر فاستر، گریر و توربک

فصل دوم: فقر شهری

۳۱	مقدمه
۳۴	۱-۲- تعریف فقر شهری
۳۶	۲-۲- شهروندی و فقر
۳۷	شهروندی، طرد اجتماعی و فقر
۳۷	فقر شهری و انحرافات اجتماعی
۳۸	فقر شهری و جنبش های اجتماعی
۳۹	۳-۲- فقر شهری و فضای شهری

۴۰	سیاست توسعه شهری
۴۱	۴-۲- فقر شهری و مسکن
۴۵	رویکردهایی در مورد مسکن کم درآمد
۴۵	دیدگاه خنثی و منفعل
۴۶	دیدگاه تخریب و برخورد قهر آمیز
۴۷	دیدگاه بازگرداندن
۴۷	دیدگاه اصلاح طلب
۴۸	۵-۲- ویژگیهای فقر شهری

فصل سوم: نظریه‌ها و رویکردهای تبیین فقر شهری

۵۱	مقدمه
۵۲	۱-۳- نظریه‌های اقتصادی
۵۲	اقتصاد سرمایه داری و نوع نگاه آن به فقر
۵۲	طیف فکری لیبرال‌ها
۵۳	اقتصاددانان کلاسیک و فقر
۵۴	اقتصاد نئوکلاسیک و فقر
۵۴	مکتب پولیون و فقر
۵۵	دولت رفاه و مقوله فقر
۵۶	دیدگاه اکولوژی شهری در مورد فقر
۵۶	۲-۳- رویکردها و نظریه‌های اجتماعی
۵۷	دیدگاه رادیکالی و فقر
۵۸	نگاه مارکسیستی

۵۸	مارکس و انگلس و پدیده فقر
۵۹	تحلیل مارکسیسم کلاسیک و فقر
۵۹	نئو مارکسیسم و موضوع فقر
۶۰	مانویسم و نوع نگاه آن به فقر
۶۰	فقر و نگاه آنارشویست اجتماعی
۶۱	نوع نگاه سوسیالیست‌های تخیلی به فقر
۶۲	نظریه رتردگرایی و فقر
۶۲	فقر و عدالت اجتماعی: شهر از دیدگاه دیوید هاروی
۶۴	نتیجه‌گیری و ارزیابی رویکردهای تبیین فقر
۶۵	۳-۳- جهانی شدن، فقر و سلامت
۶۷	فقر در کانادا
۷۰	مدیریت عادلانه شهری و سلامت

بخش دوم: فقر شهری و سلامت

فصل چهارم: شاخص‌های سنجش فقر شهری و سلامت

۸۵	مقدمه
۸۶	تعریف شاخص‌ها
۸۷	۴-۱- شاخص‌های کالبدی
۹۱	تراکم جمعیت
۹۳	تراکم جمعیت شهری
۹۴	تراکم جمعیت در واحد مسکونی

۹۵	تراکم مسکونی جمعیت
۹۵	تراکم واحد مسکونی
۹۵	تراکم ناخالص مسکونی
۹۶	تراکم خالص مسکونی
۹۶	تراکم خانوار در واحد مسکونی
۹۷	تراکم نفر در واحد مسکونی
۹۸	تراکم نفر در اتاق
۹۹	متوسط مساحت اتاق بر نفر
۱۰۰	متوسط مساحت عرصه مسکونی بر نفر
۱۰۰	۴-۲- شاخص های اجتماعی
۱۰۲	جوانی جمعیت
۱۰۲	نرخ سالخوردگی
۱۰۳	متوسط بعد خانوار
۱۰۳	میزان مرگ و میر کودکان
۱۰۴	میزان مرگ و میر زنان باردار
۱۰۵	امید زندگی
۱۰۷	۴-۳- شاخص های اقتصادی
۱۰۸	جمعیت فعال و غیر فعال
۱۰۹	سن فعالیت
۱۰۹	جمعیت غیر فعال
۱۱۰	میزان فعالیت عمومی

۱۱۱	بار اقتصادی (بار جمعیتی)
۱۱۱	بار تکفل
۱۱۲	بار تکفل ناخالص (نسبت وابستگی)
۱۱۳	ضریب تکفل
۱۱۳	میزان اشتغال
۱۱۴	بار معیشت
۱۱۴	بار تولید ناخالص
۱۱۵	ضریب اشتغال
۱۱۵	نرخ بیکاری
۱۱۷	بیکاری مردان
۱۱۷	بیکاری زنان
۱۱۸	مشارکت اقتصادی
۱۱۹	مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی
۱۲۰	۴-۴- شاخص‌های فرهنگی فقر شهری و تأثیر آنها بر سلامت جامعه
۱۲۳	نسبت با سواد
۱۲۷	نرخ بی سواد
۱۲۸	میزان اشتغال به تحصیل
۱۲۹	نرخ بی سواد در جمعیت لازم‌التعلیم
۱۲۹	نرخ باسواد در بزرگسالان
۱۳۳	منابع
۱۴۵	کتابنامه موضوعی

پیشگفتار

شهرسازی معمولاً با رشد اقتصادی و توسعه همراه است (Fay, 2005: 1) و شهرنشینی حاصل از آن نه تنها به عنوان یکی از دستاوردهای بزرگ فرهنگ و تمدن بلکه به عنوان یکی از فراگیرترین پدیده‌های اجتماعی عصر حاضر نیز مطرح گردیده است. در همین رابطه مطالعات نشان می‌دهد که پیامدهایی چون نابرابری‌های اجتماعی، فقر، افزایش فساد و جرم و جنایت، بحران‌های زیست‌محیطی، نابرابری و اختلاف طبقاتی، عدم تأمین اجتماعی، مرگ و میر زودرس کودکان، مادران، بد مسکنی و بی مسکنی، اسکان غیر رسمی و ... منتج از همین پدیده اجتماعی است. شهرنشینی سریع مسائل و مشکلات بی‌شماری را به همراه داشته، یکی از مهمترین حضرات شهری شکل‌گیری پدیده‌ای به نام فقر شهری است (زنگنه ۱۳۸۹: ۱).

فقر یکی از مسائل مهم شهرهای جهان است، که نمایانگر دانه‌های آن در اکثر مکان‌ها و فضاها نمایان است.

کتاب حاضر، گام جدیدی در راه سنجش فقر شهری است، از این روی شده است که مکتب‌ها، نظریه‌ها و شاخص‌های سنجش فقر گردآوری شده تا شالوده کمی استواری جهت مطالعات تکمیلی فراهم آید. امید است این کتاب بتواند سهمی هر چند اندک در برنامه‌ریزی برای مدیریت بهتر مکان‌های زیستی را داشته باشد و از اساتید و صاحب نظران که آثار گرانبهائی آنان خمیر مایه این کتاب است، خواهشمند است با راهنمایی‌های ارزشمندشان نویسندگان را در ادامه مسیر تشویق نمایند.

کتاب حاضر در دو فصل تدوین گردیده است. فصل اول به بیان مکتب‌ها و نظریه‌های فقر پرداخته و در فصل دوم شاخص‌های سنجش فقر شهری گردآوری گردیده است. این کتاب مقدمه‌ای بر سنجش فقر شهری است، زیرا تا جمع‌آوری شاخص‌هایی دقیق برای ارزیابی زندگی گروه‌های انسانی راهی دراز در پیش می‌باشد. فقدان منابع و کمی تحقیقات در زمینه سنجش فقر شهری از معضلات علمی کشور محسوب می‌شود. بررسی و تحلیل انبوه‌های فضایی فقر در جامعه، مستلزم مطالعه و شناخت مکتب‌ها و نظریه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است، که در زمان‌های مختلف و در مکان‌های متفاوتی شکل گرفته شده است. از این رو باید به شناخت عمیق این ساختارهای آشکار و پنهان پرداخت. امید است این کتاب برای تصمیم‌گیرندگان، قانون‌گذاران، مسئولان اجرایی، برنامه‌ریزان، محققان و همه کسانی که می‌خواهند در راه کاستن نابرابری در سطح شهرها کار کنند، در زمینه‌های مورد نیاز بویژه در زمینه تخصیص متناسب منابع و امکانات در جهت رشد متوازن جامعه شهری کشور کمک و راهنمایی باشد.

مسلماً کتاب دارای نقائص و نارسایی‌هایی خواهد بود، یادآوری کاستی‌های کتاب و ارائه نظریات اصلاحی و پیشنهاد‌های سازنده آن به وسیله علاقه‌مندان و صاحب نظران مؤلفان را نسبت به اصلاح آن در چاپ‌های بعدی و کاملتر کردن آن تبادلاً خواهد ساخت.

در پایان، لازم می‌دانیم از دکتر شهرپور روستایی، دکتر محسن اندرژاد، دکتر اکبر اصغر زمانی، دکتر کاوه ناصری، سرکارخانم دکتر راضیه تیموری، مهندس علی کریم‌یاسی، مهندس سید رامین قاسمی، مهندس نادر رجبی گیلان و انتشارات سارینا که هر یک به نوبه خود از راهنمایی‌های ارزنده خود ما را در مسیر یاری نمودند سپاسگزاری نمائیم.

نویسندگان

۱۳۹۵